

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛНИ ОСОБЕНОСТИ НА НОВАТА ГЛАГОЛНА ЛЕКСИКА В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК¹

Заемането на думи от чужд произход е естествен процес в развоја на българският език, с което се постига обогатяване на лексикалната система с нови номинативни средства. През последните двадесетина години обаче се наблюдава подчертано активизиране на този процес, като факторите, които го обуславят, са свързани преди всичко с глобализацията и с развитието на компютърните, информационните и телекомуникационните технологии. Успоредно със заемането на нова лексика се установяват и две други характерни за българският език тенденции – 1. на домашна почва се образуват нови думи от заети лексикални единици; 2. развиват се нови значения при познати вече думи.

Обект на разглеждане в доклада са глаголните неологизми, възникнали по словообразователен път в българският език, като целта е да се представят техните особености. Под глаголи, образувани по словообразователен път, в настоящата работа се разбират такива глаголи, които се съотнасят структурно и семантично със съществуващи (включително и заети) в езика думи.²

Материалът за провеждане на изследването включва около 410 нови глаголни лексеми (неологизми и неосемантизми)³, ексцерпирани от най-новия *Речник на новите думи в българският език (от края на ХХ и първото десетилетие на ХХI в.)* / Пернишка, Благоева, Колковска. – София: Наука и изкуство, 2010. – 515 с. Съпоставката между количествените данни в съществуващи работи върху неологизацията в българският език показва тенденция към увеличаване на процентното съотношение между новите глаголни лексеми и останалите нови думи – от около 3% от всички нови думи през 90-те години на ХХ в. [2, с. 445] до около 9% в началото на ХХI в. [3, с. 79].

Глаголните неологизми, възникнали по словообразователен път в българският език, представляват около 60% от глаголите в анализирания материал. Най-много от тях са суфиксални десубстантиви (70%), следвани от префиксални девербативи (23%), а най-малко са деадективни деривати (7%). От посочените количествени данни става ясно, че над 2/3 от всички нови глаголи, възникнали по словообразователен път в българският език, се съотнасят със съществителни имена, докато останалата 1/3 са глаголи, образувани от други глаголи или от прилагателни имена.

---

¹ Изследването е проведено с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания“ на Република България, договор ДТК 02/52 от 2009 г.

² За разликата между деривация и адаптация вж. [1].

³ За съотношението между новозаетите или новосъздадените глаголи и глаголните неосемантизми, както и за разпределението на най-новата глаголна лексика по тематични групи вж. [5].

Съпоставката с представените от Д. Благоева данни показва, че броят на десубстантивните глаголни неологизми в *Речника на новите думи и значения* се увеличава за сметка на девербативите и деадективите.

Представянето на словообразователните особености на новите глаголи в доклада върви в низходящ ред – от най-често към по-рядко срещаните.

I. Десубстантивни глаголи

Новите глаголи, възникнали по словообразователен път от субстантивни основи, са суфиксални производни и се характеризират с мутационен или транспозиционен ономаσιологичен тип. Според анализа на ексцерпирания материал суфиксите, с помощта на които се образуват тези глаголи, са:

- ира- 60 глагола: *блогирам, допингирам, миксирам*;
- изира- 55 глагола: *маркетизирам, партизирам, рутинизирам*;
- ва-/-н- 26 глагола: *бекъвам/бекънна, поствам/постна, хоствам/хостна*;
- ства- 10 глагола: *депутатствам, медиаторствам, секретарствам*
- и⁴ 6 глагола: *спамя, чатя, чейнджа*;
- ува- 4 глагола: *блогувам, митингувам, рейтингувам*;
- а- 3 глагола: *джиткам, кликам, чаткам*;
- ва- 3 глагола: *воайорствам, пиарствам, спреивам*;
- ова- 2 глагола: *лизинговам, тунинговам*;
- е- 1 глагол: *мутрея*;
- осва- 1 глагол: *чадъросвам*;
- ясва- 1 глагол: *купонясвам*.

Количествените данни показват, че най-продуктивни са суфиксите *-ира-* и *-изира-*, с които се образуват около 65% от анализираните десубстантивни глаголи. С по-малка продуктивност са суфиксите *-ва-/-н-* и *-ства-* (около 20%), а всички останали са слабо продуктивни, тъй като с тях се образуват само отделни глаголни лексеми.

Изключение представляват глаголите *зарибявам се/зарибя се* и *раздържавявам/раздържавя*, които са образувани по префиксално-суфиксален начин от съответните именни основи.

II. Девербални глаголи

---

⁴ В Академичната граматиката на съвременния български книжовен език е отбелязано, че „глаголният форматив (основната гласна *-и-* и окончанията) се прибавят направо към изходната основа и по този начин изпълнява и ролята на словообразователен елемент“ [4, с. 27].

Новите девербални глаголи, възникнали по словообразователен път в българския език, са префиксални производни и се характеризират с модификационен ономаσιологичен тип. Според анализа на материала префиксите, с помощта на които се образуват тези глаголи, са:

де- (*дез-*) 25 глагола: *деактуализирам, дебъгвам/дебъгна, делегитимирам;*
из- 6 глагола: *издразням/издразня (се), изкефвам/изкефя (се), изпиратствам;*
ре- 6 глагола: *ребрандирам, рекомунизирам (се), ремастерирам;*
раз- 5 глагола: *разархивирам, разкомпресирам, разпечатвам/разпечатам;*
с- 4 глагола: *сдухвам се/сдухам се, сработвам/сработя, стъжва ми се/стъжни ми се;*
ко- 2 глагола: *копродуцирам, кофинансирам;*
пре- 2 глагола: *предрусвам/предрусам, преинсталирам;*
на- 1 глагол: *надрусвам/надрусам;*
про- 1 глагол: *продрусвам/продрусам;*
съ- 1 глагол: *съфинансирам.*

С формант *само-* и рефлексивната частица *се* се образуват 3 глагола: *самоартикулирам се, самолегитимирам се, самопостигам се/самопостигна се.*

Както става ясно от приведените данни, най-продуктивен при образуването на нови глаголи е префиксът *де-* (*дез-*), а по-слабо продуктивни са префиксите *из-*, *ре-* и *раз-*. Прави впечатление, че префиксите *де-* (*дез-*) и *ре-* обикновено се присъединяват към глаголи от чужд произход със суфикси *-ира-* и *-изира-*, докато *из-* и *раз-* се присъединяват и към глаголи от домашен произход.

III. Деадективни глаголи

Новите деадективни глаголи, възникнали по словообразователен път в българския език, са суфиксални производни и се характеризират с мутационен ономаσιологичен тип. Според анализа на материала суфиксите, с помощта на които се образуват тези глаголи, са:

-изира- 14 глагола: *криминализирам, тривиализирам, цифровизирам;*
-ира- 4 глагола: *стационарирам, субективирам, трансцендирам.*

Анализът на материала показва, че по-продуктивен при образуването на нови деадективни глаголи е суфиксът *-изира-*, който най-често се присъединява към прилагателни имена със суфикс *-ен*, като в процеса на словообразуване *-ен* се отстранява от произвеждащата основа, напр.: *виртуален* → *виртуализирам*, *тривиален* → *тривиализирам*.

Наблюденията над материала подкрепят изказаното от Д. Благоева мнение, че в „редица случаи е налице двойна мотивираност на глаголите: съответно от прилагателни (...) и от съществителни...“ [3, с. 87], напр.: от *дигитален* → *дигитализирам* или от *дигитализация* → *дигитализирам*.

Интерес предизвиква и фактът, че една и съща произвеждаща основа служи за образуване на производни глаголи с различни афикси, напр.: от *блог* → *блогвам/блогна*, *блогирам*, *блогувам* и *бложа*, от *болд* → *болдирам* и *болдвам/болдна*, от *финансирам* → *кофинансирам* и *съфинансирам*. В такива случаи в *Речника на новите думи в българския език* обикновено глаголът с неутрална семантика се представя с описателна дефиниция, докато разговорните и жаргонните глаголи се представят като негови синоними и се тълкуват чрез него, напр. *болдирам* ‘ошрифтявам текст в болд; болдвам’ и *болдвам/болдна* ‘болдирам’.

Направените наблюдения върху словообразователните особености на новата глаголна лексика в българския език от края на ХХ и началото на ХХІ в. показва тенденция към запазване на процентното съотношение между новите глаголни лексеми и останалите нови думи – около 9%. Съпоставката между количествените данни в съществуващи работи върху глаголната неологизация дават основание да се твърди, че броят на десубстантивните глаголни неологизми се увеличава за сметка на девербативите и деадективите. Потвърждава се изводът, че новите глаголи, възникнали по словообразователен път в български, най-често са образувани със суфиксите *-ира-* и *-изира-*, като мотивиращи за образуването им са предимно заети лексикални единици.

В резултат от направеното проучване може да се заключи, че образуването на нови думи с домашни словообразователни средства е активен процес в съвременния български език.

Литература:

1. Аврамова, Цв. Адаптация и деривация (в българския и чешкия език) / Цв. Аврамова // Словообразуване и лексикология. Доклади от Десетата международна конференция на Комисията по славянско словообразуване при Международния комитет на славистите, София, 1 – 6 октомври 2007 г. – София : УИ „Св. Климент Охридски“, 2009. – С. 313–322.
2. Атанасова-Ангелова М. Новите думи в българския език от словообразователно гледище / М. Атанасова-Ангелова // Български език. – 1992. – № 2. – С. 440–447.
3. Благоева Д. Нова глаголна лексика в българския език / Д. Благоева // В търсене на смисъла и инварианта. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Дина Станишева. – София : УИ „Св. Климент Охридски“, 2008. – С. 79–90.
4. Граматика на съвременния българския книжовен език. Т. 2. Морфология. Ч. 2. – София : Абагар, 1998. – 367 с.
5. Костова Н. Наблюдения върху нови глаголи и отглаголни съществителни в българския език / Н. Костова // *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. S. Čmejrková – J. Hoffmannová. Praha : Karolinum, 2012, – С. 471–476.